

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM MŰVÉSZETI KAR
DOKTORI ISKOLA**

SZABÓ KLARISSZA MÉDEA

FORMAHATÁSOK

A tér és a térben megjelenő formák hatása az emóciókra

DLA értekezés tézisei

Témavezető: Nagy Márta DLA, Professor Emerita

2020

Az érzelmet pozitívan befolyásoló formák kutatásával foglalkozom. Ennek kapcsán huzamos ideje akusztikai hatású szobrokat hozok létre azzal a céllal, hogy az alkotást megfigyelő, illetve az alkotással interakcióba kerülő szemlélőben lehetőleg pozitív élmény alakuljon. A térben megjelenő, esetleg mozgásban levő formákhoz hanghatások társulhatnak. Ez a komplex jelenség pedig hatással van a szemlélőre. Vizsgálom, hogy a hangzó formákhoz való közeledés közben milyen érzések keletkezhetnek. Keresem a választ arra, hogy, ha pozitív érzelmet akarok sugározni az alkotással és pozitív érzelmet szeretnék kiváltani a megfigyelőnél, akkor a műalkotást ebben az állapotban kell-e létrehoznom.

E. H. Gombrich szerint olyan történelmi korban élünk, amikor a kép átveszi az írott szó helyét. Így felmerülhet a kérdés, hogy mit tud jobban a kép, mint az élő emberi hang, vagy az írott nyelv? Miért kommunikálhat jobban a kép? Az ókorban is felfigyeltek a vizuális impresszió érzelmekiváltó erejére. A színház hatását hasonlította össze Horatius az ars poeticájában a szóbeli elbeszéléssel:

„Csak hallott dolgok nem rázzák úgy meg lelkünk,
Mint az, amit biztos szemmel meglátva a néző
Önmaga érzékel.

(Episztolák II/3. Muraközy Gyula fordítása)” (Gombrich, 2003, old.: 92-107).

Gombrich gondolatait követve a kép helytálló elolvasásának lehetőségét három változó adja: kód, cím és kontextus. A nyelv és a kép komplementaritása elősegíti a felidézést. Ez a két, szuverén csatorna használata tehermentesíti a rekonstrukciót. Ez a klasszikus emlékeztető-, memotechnika eredete -melyet Frances Yates vizsgál könyvében- és arra ösztönzi az embereket, hogy minden verbális kommunikációt vizuális formává alakítsanak. Bármilyenre furcsább és valószínűtlenebb ez a forma, annál eredményesebb lesz a folyamat. Alá kell támasztaniuk a kontextust a korábbi hagyományokon alapuló kritériumoknak is. Ezek a viszonyok, ha megszakadnak, akkor a kommunikáció is elvész (Gombrich, 2003).

Minden ember alkotta műtárgy információkat hordoz és hatásokat kelt. Azt viszont, hogy a néző értelmezési folyamata hogyan funkcionál, sok tényező befolyásolhatja és szabhatja meg. A kulturális háttérétől kezdve az ízlésen keresztül a szociológiai

tényezőikig. Tehát nagyon szubjektív területet feszegetek és emiatt egy olyan, összetett rendszert kell kialakítanom, amely a térbeli formát, annak hangját és hatásait az emberi érzelmekre egyként, tudományosan alátámasztva tudja kezelni. Ha az alkotást befogadó, vagy megfigyelő irányából indulok ki, akkor arra a következtetésre juthatok, hogy a műnek az érzékek révén be kell hatolnia a befogadó elméjébe és lelkébe. Ezért szükséges és elengedhetetlen a fiziológiai tényezők és a pszichológiai tényezők ismerete.

Számomra a forma-mozgás-hang egy szintézist jelent, mégis egyben döntő jelentőségű a forma fontossága. Azért is elsőrendű, mert képzőművészként, szobrászként járom körül témám. Szobraimról így beszélhetnék: hangot kiadó, esetleg mozgó, vagy mozgatható formák, amik -szándékom szerint- pozitív emóciókat hoznak létre a szemlélőben. A lacani tételben a tárgyat, mint hangot kizárólag a hang redukciója hozza létre. „Kénytelenek vagyunk ugyanis a zenének ontológiai státuszt tulajdonítani, mivel a »természet« és a »kultúra«, a természetes és az ember alkotta törvény közötti harmóniához vezető utat jelenti. (...) Amint valaki szentségtörő módon az örömet teszi mércévé (»Bár az is igaz, a legtöbben azt vallják, hogy a művészet igazi feladata az, hogy lelkünknek gyönyört szerezzen; ez azonban túrhetetlen, és még kimondani is szentségtörő állítás« - Törvények 2, 655d)” (Dolar, 2011/4, old.: 59-75).

Függetlenül attól, hogy az emberek milyen szociológiai közegben nevelődtek és milyen kulturális szokásokat hoznak magukkal, alapjában véve kíváncsiak. A kíváncsiság egyik megnyilvánulása lehet a testi kontaktus az alkotással. A megfoghatom-e? kérdése. Már ez az aktus egy bizonyos örömforrást jelent, tehát az interakció mindenképp pozitív irányba sodorja az emóciót. Ha pedig már megmozdította az egyén a formát és ezután a formák egymással interakcióba lépnek, amik még hangot is adnak, például felerősített hangokat –olyanokat, amiket eddig csak elképzelni tudtak- egy másik pozitív erőt adhat. Ezt fokozhatom egy olyan eljárással, ami az agyhullám-hangolásnak egy ismert eljárása. Tehát azzal, hogy olyan rejtett rezgéshullámok válnak az agy számára érzékelhetővé, amik úgyszintén pozitív irányba terelik a tudatunkat. A formának pedig mindenképpen egyszerűnek kell lennie, hisz az egyszerűség, szabályosság, gömbölydedség harmóniát tükröz a bonyolult és zavaros formákkal szemben.

Témaválasztásomnak mélyen személyes érintettségű oka van, mely tevékenységem motivációja, mozgatórugója, lényegi eleme. Ez, egy hozzám közel álló ember orvosilag diagnosztizált mentális betegsége, ahol hosszú időn keresztül személyesen megélhettem, hogy nem a probléma valós, kiinduló okát kezelték pszichiáter szakorvosok. A betegség tüneteit csak enyhítették. Számos befolyásoló tényező létezik, ami alakítja az ember viselkedését és állapotát.

Hatásmechanizmusok

Értekezésem bevezetését követően a hatásmechanizmusokkal foglalkozom, ahol rövidebben a környezeti hatásokat és formahatásokat említem. A hatás eredményeként megjelenő érzés fogalmának magyarázatában nagy hangsúlyt fektetek az öröm, boldogság fogalmának magyarázatára Nicolai Harmann, Rudolf Arnheim, Erwin Panofsky, az eudamonia és a flow elmélet gondolatmenetét követve. Ebben a részben az esztétika, filozófia, pszichológia, fiziológia tételei és jelenségei egyszerre, egymást támogatva szerepelnek. Kitérek az élővilág jelenségeiben való alkotás és a művészi alkotás különbségére is. Hartmann szerint, miközben reflexió kérdése a természeti szép metafizikája, attól még járulékos reflexió nem válik a dologról. Teljesen belefoglalta a reflexiót az esztétikai módszerbe Kant a reflektív ítélettel.

A zenével kapcsolatban, Harmóniaelméletében írja Arnold Schönberg a következőket: „A zenei komponálás tudományának tárgyát rendszerint három tárgykörre osztják: harmóniatanra, ellenpontra és formatanra. A harmóniatan a hangzatokkal és lehetséges kapcsolataikkal foglalkozik, különös tekintettel tektonikus, melodikus és ritmikus értékeikre és viszonylagos súlyukra. Az ellenponttan a hangok mozgásával foglalkozik, tekintettel a motívumszerű kombinációkra” (Arnheim, 1979, old.: 384).

A zenei ötletek struktúrájához és eredményéhez nélkülözhetetlen tudást fejt ki a formatan. Azaz más szóval a zeneelmélet nem azt fejt ki, hogy mi hangzik harmonikusan, hanem azt a kérdést fejt ki, hogy hogyan kell a tendenciózus tartalmat az arravaló módon megtestesíteni. Az egyik aspektusa csak ennek a problémának, hogy a mű összes elemét egy homogén egésszé konstruálják, mert a

zene feltételei nem valósulnak meg attól, ha a kompozíciót tartalmazó elemek csoportja úgy van felépítve, hogy azok bármelyik kombinációban simán összhangban áll (*Arnheim, 1979*).

Mivel értekezésem nem kizárólagosan a formát, hanem annak hangját is érinti, ezért az akusztika kérdésköre követi az érzés fogalmát.

A Szférák zenéjéből kiindulva, a hanghatások magyarázatán keresztül kitérek az akusztika fogalmi és működésbeli meghatározására, kiemelve Szirtes István egyik cikkét, mely a hanghullám zárt térben való terjedéséről szól. Az anyagregzés fogalmát érintve írok a rezonancia hangokká való kódolásáról, Tesla, Thamerin munkásságáról. Említem még a hangszerek kategorizálását (idiofon, membrafon, kardofon, aerofon), működését, a Sachs-Hornbostel-féle osztályozás tükrében.

Terápia

A hanghatások kapcsán színre lép az a számomra nagyon fontos téma, mely érdeklődésem egyik központi eleme: ez pedig a hangok, rezgések használata élő szervezeten, azaz a rezgésterápia, agyhullámhangolás és meditáció.

A betegségek kezelésével foglalkozó tudományág a terápia. Rehabilitációs kezelési eljárások összessége. A kezelés célja a betegség okainak megszüntetése, az élet színvonalának javítása és az egészség romlásának megakadályozása. Terápia kétféle módon valósítható meg. Az egyik a tüneti terápia, amikor a betegség kellemetlen tüneteit megszüntetik, de a kiváltó okokat nem gyógyítják. A másik pedig az oki terápia, ahol a betegség okozóinak megszüntetése a cél holisztikus szemlélet szerint, vagyis az egész szervezet állapotát figyelembe veszik. Összehangolt, fizioterápiás és fizioterápiás kezelési eljárások együttes alkalmazása biztosíthatja a beteg gyógyulását. A fizioterápia a fizikai felszerelések alkalmazási trendje, a fizioterápia pedig a természetes eszközök és módszerek alkalmazása (*Brencsán, 2002*).

Amíg a rezgésterápiának és az agyhullámhangolásnak több résztvevője van, mind tárgyi, mind élő közreműködő tekintetében, addig a meditációhoz nem kell más résztvevő. Egyénileg, önállóan véghez vihető rítus, -ahol test és lélek találkozik- mellyel hasonló eredményeket lehet előidézni, mint az agyhullámhangolással.

Írok a művészetterápiáról, mely lehet mozgás-terápia, zene-terápia, képzőművészet-terápia. Ezek mind olyan kreatív tevékenységek, melyek során a résztvevők szavakkal kevésbé kifejezhető mondanivalóval kerülnek kapcsolatba. A művészetterápia általános szerepéről tovább viszem a szálát az interakció fontosságára és a tapintás élményére.

Saját alkotói tevékenység

A terápia témakörét követi saját alkotói tevékenységem bemutatása. Ebben a részben elsőként a rám inspiratívan ható alkotások, művészek, műhelyek, zeneművek rövidebb bemutatását teszem. Említést teszek a hanghullámok keltette formákról, kutatási területemet érintő hangszerekről (hang drum, kalimba). Témámat érintően kiemelem a következő alkotók munkásságát: Sempere Eusebio, Sachiko Kodama, Theo Jansen, Danielle Lemaire, Pierluigi Pompei, Andrea Wach, Rommert Calje, Klaus Osterwald, Barry Hall, Tom Shannon, Bernard Reyboz, Tomas Saraceno, Mariko Mori, Makoto Orisaki, Zaha Hadid, Claire Twomey, Daniel Libeskind, John Cage, Vidovszky László, Borsos Lőrinc, Galántai György, Várnai Gyula, Koronczai Endre, Lakner Antal, Guttman Barbara, Orosz Klára.

Említett műhelyek: Europees Keramisch Werkcentrum, Hello Wood.

Saját alkotásaimból válogatott eredményeim bemutatásával zárom értekezésem utolsó részét, melyben a következőkről írok:

Szabályos és szabálytalan formák hangjai és hatásai öntött félporelán formakapcsolatokon, interaktív hangzóművek: HangErdő, Vakerdő és újabb munkáim.

Írok részletesebben Hangerdő című munkámról, melyen próbáltam mindvégig az értekezésemben leírt hatásokat, kísérleteket kipróbálni és összegezni. Ez a munkám 2014-ben készült, mestermunkám egyben. Terracotta, fém, fa, 2,5×3×3 méter. A formák hangjával, egymásra való hatásukkal és ezek összhatásával foglalkozom. A végső cél az emberi emóciókra pozitívan hatni. A padlózatot 3x3 méteres alapterületen terracotta falevelek borítják. A levelek felett közepén, 2,3 × 1 × 1m területen agyagfüzérék lógnak. Az installációba be lehet lépni, át lehet azon menni. Erre egy, a kompozíció negatív tere alkotta kapunyílás

hívja fel a néző figyelmét. A kapun áthaladás belső, mély pszichikai változást hordoz magában. A néző saját döntése, hogy át akar-e menni az útvonalon. Ha úgy dönt, hogy átmegy a nyíláson, akkor a lába útjába kerülő faleveleken át kell mennie. Egyszerre a mozgással hozzáér a füzérekhez, azok egymáshoz koccanva kellemes hangot adnak, kvázi zenélnek. Az észlelés törvényszerűségeit kihasználja a Hangerdő. Matriális valója és a néző interakciója idézi elő a működést. Kérdés itt számomra, hogy a szép és kellemes élményt minden esetben a rombolás és pusztítás előzi-e meg? Ha igen, akkor számomra ez úgy egészséges, ha olyan természetesen történik, hogy észrevétlen és a történés végeztével a kellemes élmény nagyobb hangsúlyt kap, mint a kellemetlen.

Ezt követően a következtetések levonása, majd az értekezés lezárása kerül sorra.

Válogatott Irodalomjegyzék

- Arnheim, R. (1979). *A vizuális élmény, Az alkotó látás pszichológiája*. Budapest: Gondolat.
- Brencsán, J. (2002). *Orvosi szótár*. Budapest: Medicina.
- Dolar, M. (2011/4.). A hang-objektum. *Replika, Hangember*, 59-75.
- Gombrich, E. H. (2003). A látható kép. In H. Özséb (Szerk.), *Kommunikáció I-II.* (old.: 92-107.). Budapest: General Press.